

הלכות פסח שחל בשבת

ליל הסדר חל בליל שבת בשנת תשנ"ח ולאחר מכן רק לאחר 14 שנה בשנת תשע"ב, ולאחריה בשנת ע"ה, ע"ו, ע"ח, ע"ט. בשנים אילו יחול שביעי של פסח שהוא יום-טוב, ביום שישי – שני ימי קודש.

כשחל יו"ט ראשון של פסח בשבת אנו נזקקים להלכות שאינן מעשיות בכל שנה ולפיכך יש מקום לחזור ולבארם:

תענית בכורות - הבכורות מתענים בערב פסח כבכל שנה אף על פי שחל בערב שבת, נהגו לפטור עצמם בסעודת סיום מסכת ובלבד שיבינו הלימוד וישמחו בשמחת הסיום.
ביעור חמץ - סוף זמן אכילת חמץ וסוף זמן ביעור חמץ, כמופיע בלוח השנה לספרדים ולאשכנזים.

לאחר שנשרף החמץ יאמר: "כל חמירא... דחזיתה ודלא חזיתה..". כמופיע בסידורים אשר משמעותו ביטול כל חמץ שברשותנו. בניגוד לבדיקת החמץ בערב בה ביטלנו רק את החמץ שאיננו יודעים על קיומו. מי שלא מבין ארמית יאמר בכל לשון שהוא מבין.

הכנות לחג – מכיוון שהחג חל בשבת יש להיזהר ולהכין את כל צרכי הסדר לפני השבת, כגון: מי מלח למי שמטבל בהם הכרפס, כתישת וערבוב החרוסת – שיש בעיתיות בהכנתה בשבת. כמו כן רצוי להשתמש בירקות המוחזקים ללא תולעים בפרט כשיש צורך בכמות גדולה.

הדלקת נרות – האשה תדליק נרות שבת וחג בזמן כניסת השבת כמופיע בלוח ולא תאחר כפי שיש הנהגות ביום טוב שחל באמצע השבוע. תברך שתי ברכות: "להדליק נר של שבת ויו"ט" ו"שהחיינו".

תפילת ליל החג – בתפילה אין אומרים "במה מדליקין" אלא "אמר רבי אלעזר". בתפילת ערבית אומרים "ויכולו" וברכת "מעין שבע".
האשכנזים נהגו שלא לאמר ברכת "מעין שבע" בשבת זו מכיוון שתיקונו חכמים לשמירה וליל הסדר הוא ליל שימורים שלא צריכים בו שמירה.

ליל הסדר – בבית אומרים "שלום עליכם" כבכל שבת, חלק מקהילות אשכנז נהגו שלא לאומרו. קידוש של שבת ויו"ט וברכת "שהחיינו".
יערוך את הסדר כהלכתו תוך שיתוף כל המסובים כל אחד כפי כוחו והבנתו ובפרט הילדים בהם יש לקיים מצוות (שמות יג, ח): "והגדת לבנך".

קריאת התורה – קוראים בפרשת "משכו וקחו לכם" (שם יב, כא) כבכל שנה. מכיוון שחל בשבת ועולים שבעה קרואים ולא חמישה כביו"ט, נהגו הספרדים להוסיף שבעה פסוקים וקוראים מפסוק י"ד: "והיה היום הזה לכם..". (שם שם, יד)

שביעי של פסח שחל בערב שבת

בשנה שחל פסח בשבת יחול שביעי של פסח יו"ט אחרון ביום שישי.
הצירוף של יו"ט ושבת דורש היערכות מתאימה. יש דברים שצריכים להכין מיום חמישי לשבת. ויש שנוכל במגבלות מסוימות להכין מיו"ט לשבת.

עירוב תבשילין - יש להכינו כפי שמופיע בסידורים כדי שיוכל לבשל ולהדליק הנרות ביו"ט לצורך שבת.

פלטת שבת - מי שמתכוון להשתמש בפלטה חשמלית לשבת, צריך לחברה כבר מערב יו"ט מכיוון שאסור לחברה ביו"ט.

נרות לשבת - מכיוון שאסור לחמם ולהדביק הנר לפמוט יש להכין לפני החג נרות גם לשבת, אלא אם כן הנר מותאם לפמוט ואין צורך בהדבקה שאז מותר ליתן הנר בפמוט ביו טוב. (ניתן להשתמש בתחתיות חד-פעמיות ולהחליפן בהדלקה לכבוד שבת).

יש לזכור להשאיר נר נשמה כדי שיהיה אפשר להעביר ממנו אש לצורך בישול ולהדלקת נרות שבת.

בהדלקת נרות של ערב שביעי של פסח וכן בקידוש אין מברכים "שהחיינו" כיוון שאינו חג בפני עצמו.

הדלקת נרות וקידוש בליל שבת - כל ההכנות לשבץ, סידור המאכלים על פלטת שבת (שחברה מיום חמישי) וכן הדלקת הנרות - יהיו לפני זמן כניסת השבת. הקידוש כבכל שבת.

היתר חמץ - לא אוכלים חמץ ולא יפתח את ארונות כלי החמץ עד מוצ"ש.

עירוב תבשילין

"יום טוב שחל להיות בערב שבת (יום שישי) לא יבשל בתחילה לשבת אבל מבשל ליו"ט ואם הותר, הותר לשבת. ועושה תבשיל מערב יו"ט וסומך עליו לשבת." (משנה ביצה ב, א)

לימדונו חכמינו שלא לבשל מיום טוב לשבת וניתנו טעמים שונים לדבר. יש שאמרו, כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב - שעל ידי שמתחיל הכנת התבשיל לשבת מערב יום טוב לא ישכח את השבת מתוך טרדת ההכנות ליום טוב, ומעשה זה יזכיר לו להכין צרכי שבת כהלכתם. ויש שאמרו שהוא משום כבוד יום טוב, שאם יאמרו שלא מכינים מיו"ט לשבת קל וחומר שלא כינו במקרים אחרים מיו"ט לחול.

מכל מקום תיקנו לנו חכמים שנערב את התבשילים, לשון הכנה שכבר החילונו בהכנת התבשילים מערב יום טוב (על פי הטעם הראשון) או לשון ערבוב שהרי מכינים ליו"ט ולשבת ביחד (על פי הטעם השני). על כן צריך ראש המשפחה בערב יום טוב (יום חמישי אחר הצהרים) לקחת פת ותבשיל, עדיף שתי מצות שלמות (לפחות כביצה 54 גרם) וכן תבשיל, בשר או דג וכד' ונהגו לקחת ביצה שלוקה. ולערוך את העירוב כמופיע במחזורים, יש לשומרם שלא יאכלנו עד שבת. טוב לסמנו בעטיפה מיוחדת.

עירוב זה יהיה היכר המתיר לנו להכין כל צרכנו מיום טוב לשבת. נהגו לאוכלו בסעודת ליל שבת ויש שנהגו בסעודה שלישית.

ביעור וידוי מעשרות

בפסח של השנה השביעית - שנת השמיטה וכמו כן בשנה הרביעית לשמיטה, יש לבער מעשרות. שנה זו נקראת "שנת ביעור מעשרות".

חובת הביעור היא על כל מי שיש בידו פירות מעשר או תמורתם, כמו כן פרוטה שחילל עליה מעשר שני.

מבערים את המעשרות בערב פסח ואם חל ערב פסח בשבת מבערים ביום שישי. ביעור המעשרות נעשה על ידי איבוד המעשר מהעולם ומכיון שחל איסור המדינה להשמיד מטבע, יחלל את המטבע על אוכל כדוגמה סוכר, ימיסנו במים וישפכנו לכיור.

נוסח החילול

"כל קדושה שיש במטבע שבידי היא וחומשו יחולל על הסוכר שבידי."

מצווה להתוודות לפני ה' לאחר ביעור כל מתנות הזרעים.

הוידוי נעשה בשביעי של פסח (השנה שבת), נוהגים לקרוא פרשת "וידוי מעשרות" לפני או לאחר מנחה, בטעמי המקרא:

"כי תכלה לעשר את מעשר תבואתך... ואמרת לפני ה' אלקיך..

לא עברתי ממצותך ולא שכחתי... השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו

כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש." (דברים כו, יב-טו)

לאחר מכן אומרים בקשת יהי רצון וכו' כמופיע במחזור.

חג הפסח - חג שמח

"שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג [סוכות, ושמיני עצרת] ...

וחייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו

וכל הנלוים עליו שנאמר: 'ושמחת בחגך והיית אך שמח.' "

כך פותח הרמב"ם בהלכות יום טוב את מצות השמחה ברגלים.

חג המצות – חג החרות יסוד כל החגים הוא, יסודם של עם ישראל כאומה היוצאת מהגלות בחתירה לארצה ארץ מורשתה. התורה מצווה אותנו לשמוח ברגל והשאלה איך?! במצבינו הנוכחי אפשר לשמוח? נכון נסיונות רבים אנו עוברים בתקופה זו ואולם כבר צפו רבותינו ואמרו שתמיד בזמן ציווי על הרגש יש מי שידאג וישתדל להפריע, אך אם נדע שבורא העולם הוא הנותן לנו כח וחיל, תעצומות ועוז לעמוד בכל המכשולים, נוכל לראות את הטוב הצפון בימים אלו המסוגלים לחרות משעבוד מלכויות.

כל זה בנוסף למתח הרגיל מידי שנה בהכנות לחג, ניקוי הבית והכשרתו, השגחה על הילדים לבל יעבירו חמץ למקומות הנקיים ממנו, עבודה מאומצת שיכולה להשכיח מאתנו אחרי שהגענו עיפים לחג כי התורה מצוה אותנו לשמוח.

מצות השמחה, היא שמח אתה ושמח אחרים, חייב אדם לשמח את כל הנלוים אליו כפי השגתם ומחשבתם.

"כיצד[השמחה]?"

הקטנים - נותן להם קליות ואגוזים - או בימינו - במבה, שוקולד ושאר ממתקים – כשרים לפסח כמובן.

ההנשים - קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו.

והאנשים - אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין."

מוסיף השולחן ערוך: "ואל יצמצם בהוצאות יום טוב".

שמחה זו שבאכילה, שתייה וקניית מתנות היא מצווה שניתנה לכל עם ישראל בלי יוצא מהכלל: "אמר הקדוש ברוך הוא, אתה יש לך ארבעה בני בית ואני יש לי ארבעה בני בית. "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך..." אלה הם שלך. "והלוי והגר והיתום והאלמנה" אלה הם שלי, אם אתה משמח את שלי בימים טובים שנתתי לך אף אני משמח את שלך".

שמחתנו שלימה ואמיתית כשאנו זוכרים על שולחנו את מי שאין לו במה לסדר שולחן כהלכתו ונותנים גם לו ביד רחבה כפי יכולתנו וכך נוהגים בקהילות ישראל לתת לפני החג "קמחא דפסחא" – מעות לקניית מצרכים לפסח למי שמתקשה ברכישתם. כך תשרונה מתוך שמחה האהבה והאחדות ביננו ונזכה לשמוח בבית הבחירה, שנאמר: "והביאותים אל הר קודשי ושמחתים בבית תפילתי". (עפ"י רמב"ם הל' יו"ט ויז. שו"ע אר"ח תקכ"ט, תנחומא ראה)

חול המועד

חול או מועד?

שתי מילים הנראות סותרות זו את זו. אלו הימים שבין יום טוב ראשון לאחרון בחג הפסח וגם בחג הסוכות. כך גם ההתייחסות של השולחן ערוך לימים אלה.

"חול המועד אסור בקצת מלאכות ומותר במקצת". (או"ח תקל)

רבי עקיבא אומר: 'הרי הוא אומר "מועדי ד' מקראי קודש" (ויקרא כג, ב) במה הכתוב מדבר? אם ביום טוב ראשון, הרי כבר נאמר: שבתון (שם, לט) אם בשביעי הרי כבר נאמר: שבתון? הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד, ללמדך שאסור בעשיית מלאכה.

תניא אידך: 'ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לד' מה שביעי עצור בכל מלאכה, אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה? תלמוד לומר: 'וביום השביעי עצרת' השביעי עצור מכל מלאכה ואין ששת הימים עצורים בכל מלאכה. הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזה מלאכה אסורה ואיזה מלאכה מותרת". (חגיגה יח, א)

והוסיפו חכמינו: "לא נאסרו המועדות במלאכה, אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושמחים ויגעים בתורה". (ירושלמי מ"ק ב)

על כן ראוי לכל אדם לכבד את המועדים בלבוש חגיגי, במאכל ובמשחה יותר מהרגיל, ולא יתנהג בהם כבימי החול.

וכך אמרו, שהתירו חכמים כמה סוגי מלאכות בחולו של מועד:

א. דבר האבד - אם לא יעשנו במועד.

ב. צרכי המועד - אוכל נפש - אפילו ע"י אומן.

ג. שאר צרכי המועד - רק מלאכת הדיוט ולא בעל מקצוע.

ד. פועל שאין לו מה לאכול רשאי לעבוד.

ה. צרכי רבים.

ו. מעשי הדיוט אפילו ליחיד.

מכל מקום מלאכה שהיתה יכולה להיעשות לפני המועד, אין לדחותה למועד. על כן נאסרו מלאכות אלו: כביסה, תגלחת, תספורת, תיקון הרכב במוסך, עבודה בגינה (פרט להשקיה), כתיבה פרט למכתבי חברים, שיפוץ ותיקון הבית וחפציו וכל דבר שאינו צורך מיידי.

"ושמחת בחגך והיית אך שמח", נאמר גם על חול המועד, על כן אמר רבי אליעזר משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם במועד. אלא יושבים עם בני משפחתם בשמחה ובטוב לבב.